

**Рівненський державний гуманітарний університет
Історико-соціологічний факультет**

УДК.930.1
ББК 63
І - 90

ІСТОРІЯ ОЧИМА МОЛОДИХ ДОСЛІДНИКІВ

**Матеріали регіональної науково-практичної
конференції молодих вчених, аспірантів,
здобувачів, магістрантів**

Випуск III

Рівне – 2008

Історія очима молодих дослідників. Збірник наукових праць.
Випуск 3 / Редкол.: В.Шеретюк, Л.Галуха, П.Савчук, Р.Давидюк. –
Рівне: РДГУ, історико-соціологічний факультет, 2008. – 287 с.

Збірник містить результати наукових пошуків з актуальних
проблем української та світової історії, виголошені на регіональній
науковій конференції молодих вчених, аспірантів, здобувачів,
магістрантів 13 грудня 2006 року (Рівне, РДГУ, історико-соціологічний
факультет).

Редколегія:

Шеретюк В.М. – голова редколегії, кандидат історичних наук, доцент
Галуха Л.Ю. – заступник голови редколегії, кандидат історичних наук,
доцент

Савчук П.О. – кандидат історичних наук, професор
Давидюк Р.П. – кандидат історичних наук, доцент

Літературне редагування:

Бородинська Л.І. (розділи 1,3)

Кревська Г.А. (розділ 2)

Тимочко І.Б. (розділ 1)

Рецензенти:

Троян С.С. – доктор історичних наук, професор

Жилюк С.І. – доктор історичних наук, професор

Рекомендовано до друку Вченою Радою Рівненського державного
гуманітарного університету (протокол № 11, від 27.06.2008 р.)

© Історико-соціологічний факультет РДГУ
© Українське історичне товариство при
історико-соціологічному факультеті РДГУ

Джерела та література

1. Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. R. P.).- № 111 – poz. 733. – art. 130. – Wejść cie w życie i wykonanie ustawy.
2. Kęsik J. Zaufany Komendanta: Biografia polityczna Jana Henryka Józewskiego: 1892-1981. – Wrocław: Wyd-wo Uniwersytetu Wrocławskiego, 1995. – 206 s.
3. Sycz M. Spółdzielczość ukraińska w Galicji w okresie II wojny światowej. – Warszawa, 1997. – 324 s.
4. Відтята частина від цілості // Господарсько-кооперативний часопис (ГКЧ) – 1935. – 17 лютого. – № 7.
5. Гон М. Із кривдою на самоті. Українсько-єврейські взаємини на західноукраїнських землях у складі Польщі (1935-1939 рр.). – Рівне. – 2005. – 142 с.
6. Давидюк Р. Розмежування Західної Волині та Східної Галичини як складова „волинського експерименту” Генрика Юзевського // Сучасна українська держава: історичні імперативи становлення, тенденції та проблеми розвитку. Збірник. – Київ, 2007. – С. 498-510.
7. Державний архів Волинської області (ДАВО), ф. 46, оп. 9, спр. 2030 – Списки українських кооперативів Волині і переписка з цього питання. 1932-1933 рр.
8. ДАВО, ф.1, оп. 2, спр. 16 – Ситуаційний звіт про суспільно-політичне становище на Волині в 1921 р.
9. Ліквідація „Гурту” // Волинське Слово. – 1938. – 6 листопада. – № 30.
10. Рік праці Волинського Союзу // Українська Нива. – 1934. – 19 січня. – Ч. 3.
11. Українська кооперація: історичні та соціально-економічні аспекти. Збірник статей. – Т. 1. – За загальною редакцією С. Гелея. Львів, 1998. – 240 с.

Самсонюк Т.М.,
здобувач кафедри
всесвітньої історії РДГУ
Науковий керівник:
проф. Гон М.М.

ДІЯЛЬНІСТЬ КАРАЛЬНО-РЕПРЕСИВНИХ ОРГАНІВ У ЗАХІДНІЙ УКРАЇНІ 1939-1941 РР.: РАДЯНСЬКА ТА ПОСТРАДЯНСЬКА ІСТОРІОГРАФІЯ

Процес радянзації західноукраїнських земель (ЗУЗ) і особлива роль у ньому карально-репресивних органів досліджується останніми роками досить активно. В цих студіях на сьогодні домінує тенденція зосередження уваги до різних аспектів політики радянської влади на новоприєднаних територіях. Натомість національна площина діяльності карально-репресивних органів вивчена недостатньо. Зазвичай дослідники обмежуються загальновживаними тезами стосовно сприйняття чи неприйняття тоталітарного режиму представниками тієї чи іншої нації або зосереджують свою увагу на

репресивній політиці влади стосовно лише однієї з них (наприклад, поляків).

Радянська ЗУЗ 1939-1941 рр. передбачала встановлення нового соціально-економічного ладу, аналогічного тому, що існував на теренах СРСР. Інтеграційні процеси, які охопили утворені на початку грудня 1939 р. Волинську та Рівненську області, мали інспірований владою характер. Розправи з противниками „радянського способу життя”, всюдисущість органів НКВС, сваволя партійних функціонерів розчарували місцеве населення, що спочатку з радістю зустрічало братів-визволителів, зумовили негативне ставлення до нової влади, незважаючи на те, що деякі напрямки її діяльності – модернізація промисловості, реформування освітньої галузі, сфери медицини позитивно вплинули на розвиток регіону.

Незаперечним фактом є те, що до середини 80-х років минулого століття радянська історіографія, будучи заручницею комуністичної ідеології, процес приєднання Західної України до УРСР розглядала лише позитивно, таким чином спотворюючи історичну дійсність. Багато уваги приділялося економічним, соціальним, освітнім та культурним перетворенням. Прикладом таких робіт є праця Б.М.Бабія. Автор, зокрема, зосереджує увагу на діяльності кооперативних об'єднань у Західній Україні, створених за радянським зразком [1]. Здійснення „лінії партії” в справі націоналізації та багато інших соціалістичних перетворень знайшли своє відображення в монографії В.Л.Варецького [9], виданій в 1960 р. Академік А.М.Самсонов також позитивно оцінює дії радянського уряду, який, за висновком автора, правильно зорієнтувався в ситуації, що склалася в зв'язку з наближенням німецької армії до кордонів СРСР: він не зміг проігнорувати небезпеку фашистської неволі, яка загрожувала населенню українських та білоруських земель, захоплених „буржуазно-поміщицькою” Польщею [50].

Пізніші за часом видання колективні роботи часто присвячувалися різного роду пам'ятним датам (чергові річниці возз'єднання) і висвітлювали різні аспекти діяльності радянської влади на території західних областей України [36; 6; 5; 26]. Вони, зрозуміло, також виконані в т.зв. партійному руслі.

Соціалістичні перетворення в західних областях України, що розпочалися відразу з приходом нової влади, відображені в збірниках документів і матеріалів, що побачили світ у 80-х роках [52; 53]. Однак варто зазначити, що події 1939-1941 рр. у Рівненській та Волинській областях відображені в цих працях лише частково. Основна увага приділяється Львівській, Івано-Франківській та Тернопільській областям.

Окремі аспекти радянських перетворень у Волинській та Рівненській областях відтворені в колективних доробках істориків та краєзнавців [21-23]. Звичайно, що тенденційність, яка домінувала в їхніх працях, перешкоджала об'єктивному аналізу ролі карально-репресивних органів. Документи, що методично підбиралися для різного роду збірників, трактують перехід радянсько-польського кордону частинами Червоної Армії як акт порятунку трудящих Західної України від „панського гніту”, а захоплення слабоозброєних та нечисленних загонів польських солдат і офіцерів як неабиякий подвиг [43].

Помітним проривом історичної науки в кінці 80-х – першій половині 90-х рр. стала поява ряду досліджень, що містили кардинально нові погляди на події 1939-1941 рр. О.С.Рубльов та Ю.А.Чеченко розкрили весь трагізм процесу так званого „возз'єднання” братніх народів [47-48]. Однак роль Волинської та Рівненської областей у процесі інтеграції регіону до складу СРСР не отримала повного відображення ні у вищезгаданому дослідженні, ні в праці Ю.І.Шаповала „Україна 20-50-х років: сторінки неписаної історії” [56].

У цей же період широкому загалу стають доступними дослідження про діяльність карально-репресивних органів, спрямовану проти населення України загалом та в західних областях зокрема, І.Біласа, Б.Яроша, В.Сергійчука [2; 51; 57]. Висвітленню механізму більшовицького терору, його дії в різних сферах суспільства та наслідки для тисяч людей були присвячені роботи С.Білокона [3; 4]. Автори широко використали розсекречені унікальні архівні документи, що дало можливість нового бачення подій 1939-1941 рр. у історичній долі України і українців. Значна частина вперше оприлюднених документів безпосередньо стосуються Волинської та Рівненської областей.

Чимала кількість досліджень науковців пострадянського простору з'явилася в межах діяльності міжнародної програми „Східна Європа – спільна доля”. Координаторами програми стали науково-інформаційний і просвітницький центр (НІПЦ) Меморіал з російського боку і польський громадський Центр Карта у Варшаві. Науковці двох держав зосередилися, в першу чергу, на вивченні документів, зібраних у центральних архівах Росії.

Більшість робіт, написаних на основі досліджених матеріалів, публікувалися в збірнику Меморіалу та були представлені у вигляді доповідей на наукових конференціях, які проводилися в Польщі і Росії. Однак дослідження польських вчених зосереджувалися в основному на боротьбі польського підпілля з органами НКВС у 1944-1947 рр. [25].

Російські науковці-члени центру Меморіал – намагалися висвітлити не лише різні аспекти радянзації колишніх польських земель 1939-1941 рр., а й дослідити передісторію приєднання, а саме „польську операцію”, яка була частиною Великого терору 1937-1938 рр., жертвами якого стали 36 тисяч поляків – постійних жителів тодішніх прикордонних областей УРСР [8]. Автори розкривають нові сюжети Великого терору та вплив наказу 00485, затвердженого Політбюро ЦК ВКП(б) 9 серпня 1937 р., на долю 118-123 тисяч поляків, які проживали в радянсько-польській прикордонній смузі [38].

Нові репресивні акції, що розпочалися одночасно з укладанням пакту Молотова-Ріббентропа, були спрямовані проти польських військовослужбовців. Передумови знищення Польщі як незалежної держави та причини, що спровокували Політбюро ЦК ВКП(б) прийняти рішення про розстріл польських офіцерів, в'язнів і працівників польської поліції та депортацію їх сімей до Казахстану, значною мірою розкриваються у дослідженнях Н.С.Лебедевої [58; 27]. Перебування в радянських таборах та розстріли в квітні-травні 1940 р. військовополонених знайшли своє відображення в її фундаментальній праці „Катинь: Злочин проти людства” та в збірці документів „Катинь: В'язні неоголошеної війни” [28;29].

Перші кроки нової влади – створення апарату управління, планування та проведення масових депортацій, паспортизація населення, вибори, націоналізація і колективізація, культурна політика та роль керівництва ВКП(б) у процесі радянзації західних областей України – широко розкриті в статі С.Г.Філіпова [54]. Процесові формування місцевих органів влади присвячене дослідження С.Кондратюк. Автор стверджує, що місцеві ради, які теоретично вважалися органами державної влади, зазвичай були позбавлені таких функцій, а реальна влада перебувала в руках партійних комітетів [24].

Особливої уваги заслуговує праця О.А.Горланова та А.Б.Рогінського, в якій автори вдаються до аналізу методів роботи репресивних органів та з'ясовують кількість арештів, здійснених НКВС. Свої висновки науковці формують у кількох таблицях, цінність яких полягає в тому, що вони містять інформацію про арешти, які представлені не тільки за окремими місяцями й роками, а й за національним складом [11].

У 1995 р. за сприяння Федеральної служби Контррозвідки Російської Федерації, до 50-ліття Перемоги, публікується перший том відкритого для масового читача багатотомного видання збірника документів „Органи державної безпеки СРСР у Великій Вітчизняній війні”. Використані в його першому томі документи ілюструють розвиток військово-політичної ситуації в світі напередодні та на

початку Другої світової війни і становище в ній СРСР. Трактуючи приєднання Західної України та Західної Білорусії до СРСР як засіб для покращення військово-стратегічного становища країни автори використовують значну кількість документів, що висвітлюють перебіг подій 1939-1941 рр. та їх вплив на зміну національного обличчя новоприєднаних територій [34].

Результатом спільної роботи представників російської та польської спецслужб став збірник „Польське підпілля на території Західної України та Західної Білорусії 1939-1941 рр.”. Активна робота співробітників ФСБ та МВС Росії і адміністрації Республіки Польща продемонструвала готовність до співпраці та взаєморозуміння в підходах до трактування гострих проблем радянсько-польських відносин у 1939-1941 рр. У першому томі збірника, присвяченому польському підпіллю, опубліковані інформаційно-аналітичні документи НКВС-НКДБ СРСР, що розкривають підготовку і здійснення оперативно-чекістських заходів у час входження радянських військ на територію західних областей Білорусії і України восени 1939 р. і подальшу протидію радянських спецслужб польському підпіллю [41].

Друге спільне російсько-польське видання („Депортація польських громадян із Західної України та Західної Білорусії в 1940 році”) детально описує конкретні кроки радянського керівництва зі встановлення нового режиму на території Західної України та Західної Білорусії. В книзі міститься матеріал про три депортації, проведені в лютому, квітні та червні 1940 р. Автори стверджують, що за офіційною інформацією, підготовленою НКВС СРСР 6 серпня 1940 р., кількість виселених складає 292 531 особу [13].

Варто згадати і працю І.Винниченка, значну частину якої присвячено примусовому переселенню жителів західних областей УРСР в 1939-1941 рр. Зокрема, автор вказує, що із Рівненської області станом на 13 лютого 1940 р. депортовано 7922 особи [10].

Після поділу Польщі німецько-радянська взаємодія продовжилася і в сфері обміну населенням. У жовтні 1939 р., після „переможного походу” Червоної армії в Східну Польщу, була створена спільна німецько-радянська комісія з евакуації. Резиденції як радянської, так і німецької сторін знаходилися в м. Луцьку, а представництва діяли в ряді інших міст як Західної України, так і Польщі. Непросту ситуацію, в якій опинилося єврейське населення Західної Польщі, та хід його евакуації на анексовані землі відстежує П.Полян. Фраза одного з офіцерів, використана автором – „Значить, німців у Німеччину, в Росію росіян, а євреїв – у Буг”, розкриває

зневагу, з якою радянська влада ставилася до біженців з „буржуазної Польщі”, сприймаючи їх як шпигунів та небезпечних елементів [42].

В числі перших жертв радянських репресій опинилися представники чотирьох основних релігійних конфесій. У перші місяці радянзації, як зауважує Б.Парсаданова, було заарештовано 57 священнослужителів, 14 з них – розстріляно [35]. Непростій долі священників у роки кардинальних змін присвячена розвідка І.Лучаківської. Дослідниця вдало відтворила кампанію влади зі знищення не лише духовенства, а й церкви загалом [30].

Серед противників радянської влади разом із священниками виявилася інтелігенція, політична еліта та активні члени ОУН, оскільки їм добре були відомі методи радянських перетворень (голодомор 1933 р., розкуркулення, індустріалізація, масові політичні репресії). За словами В.Шайкан, нищівного удару було завдано саме по інтелігенції, що була носієм національної ідеї [55].

У перші роки незалежності України її науковці зосередили увагу на дослідженні масиву архівних документів, що були недоступні за часів радянської влади, та написанню на їх основі перших незаангажованих радянськими ідеологічними стереотипами наукових праць. З другої половини 1990-х років з'являється все більше і більше публікацій, присвячених процесу радянзації ЗУЗ. Природно, що історики Галичини і Волині активніше за інших взялися за дослідження цієї проблеми, в першу чергу через її злободенність для населення регіону. По-друге, у місцевих архівах зберігається чимало документів та матеріалів, необхідних для об'єктивного дослідження процесу радянзації та його наслідків для місцевого населення.

Проблеми радянзації ЗУЗ неодноразово висвітлювалися на сторінках „Збірника навчально-методичних матеріалів і наукових статей історичного факультету ВДУ імені Лесі Українки”. Зокрема, питанню ліквідації приватної власності присвячена стаття В.Півоварчука. Автор зосереджує увагу на зловживаннях з боку партійно-державних органів при проведенні націоналізації [39]. Депортації населення як польського, так і українського присвячені статті Й.Надольського. В своїх публікаціях він комплексно досліджує депортаційну політику сталінського тоталітарного режиму, що реалізувалася в західних областях України в 1939-1953 рр., та її вплив на зміну етнотемографічної структури населення західних областей України [31-33]. Над дослідженням цієї ж теми тривалий час працював М.Бугай [7] та Й.Пацула. Зокрема, останній у своєму дослідженні зазначає, що лише за два дні 10-11 лютого 1940 р. із Здолбунівського району вислано 790 осіб [37].

Значний внесок у дослідження депортаційної політики радянської влади на території Західної України кінця 30-х – початку 50-х років зробили науковці Львівського інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України. Документальні матеріали та спогади, зібрані у двотомному виданні ілюструють чітку спланованість та бездоганне виконання каральними органами всіх чотирьох хвиль депортацій [12].

Одночасно слід відзначити зростаючий інтерес до проблематики і в середовищі істориків Центральної України, в тому числі і вчених Києва. Свідченням цього є поява ряду публікацій, присвячених не лише діяльності оперативно-чекістських груп на ЗУЗ, радянській, а й протидії польського підпілля радянській владі. Варто відзначити й дослідження І. Пліушина, які написані на основі польських та українських архівних джерел [19; 20].

Результатом дослідницької роботи українських істориків, що тривала впродовж останніх років, стала збірка історичних нарисів „Політичний терор і тероризм в Україні. XIX-XX ст.”, четвертий розділяючий – „Терор і тероризм у Західній Україні” – дає оцінку масштабам державного терору на ЗУЗ як за часів II Речі Посполитої, так і в період радянської влади. Підготовчий етап радянського визвольного походу, репресії кінця вересня – початку жовтня 1939 р., механізм створення нового державно-політичного устрою та проведення виборів до Народних зборів, боротьба нової влади з польським та українським підпіллям, використання терористичних методів залякування населення, політичні судові розправи над членами ОУН, масові насильницькі виселення – ось лише частина питань, розглянутих авторами розділу [40].

Частково доля українців на анексованих територіях висвітлюється і А. Русначенком. Четвертий розділ його книги характеризує діяльність ОУН проти „перших совітів”. Науковець висвітлює один із найдраматичніших періодів боротьби українського народу за самостійну державу, використовуючи величезну кількість архівних документів та публікацій [49].

Тематичний комплекс, який формується серією брошур, що вийшли в 1992-2004 рр. у межах проекту „Реабілітовані історією”, цікавий тим, що в нього входять і свідчення очевидців, і документи, й статті. Це чи не перша спроба зібрати спогади очевидців відразу після розпаду СРСР, які відтворюють репресії проти української регіональної еліти, з одного боку, і проти українства загалом, з іншого. Часто в свідченнях можна простежити долю не лише українців, а й представників національних меншин. Так, А. К. Денишук у своїх спогадах розповідає про арешт та конфіскацію майна колишнього

лісника поляка І. Чаплі, чеха Шваровського, фабриканта з м. Квасилів та євреїв Юнішмана та Ліхта – мешканців Рівного [46]. В той же час вони детально описують місця утримання, поведінку представників слідчих органів та співкамерників. Свідчення очевидців містять чимало елементів, які допомагають детальніше уявити тогочасну дійсність.

Вікові особливості респондентів та особливості жанру мемуаристики даються взнаки: свідки висвітлюють події, в яких вони брали участь безпосередньо, свої поновіряння і відповідно найчастіше не виходять поза формат своєї власної трагедії чи трагедії своєї родини. Однак у цьому власне і є цінність джерел такого типу: вони репрезентують локальні сюжети, що дає змогу досліднику тримати в полі зору численні події, які відбувалися в окремих населених пунктах. Це є дослідження історичного процесу крізь призму долі конкретних людей, тому не слід применшувати вартості цих перших спроб відтворення подій 1939-1953 рр. [18, 15-17].

На тлі оприлюднених видань-спогадів, що мають загалом підготовчий характер, якісним кроком вперед стало видання в 2006 р. першої (вступної) книги з серії „Реабілітовані історією”. В своїх статтях автори розкривають причини, перебіг, специфіку та наслідки політичних репресій на Рівненщині. На підтвердження положень та висновків, зроблених у вступній статті, книга містить розділи з документами та спогадами очевидців, які дозволяють відчутти морально-психологічну атмосферу тоталітарної доби. Документально-публіцистичні нариси конкретизують перебіг політичних репресій. Варто зазначити, що вищезгадане видання досить вдало вводить в інформаційний обіг оригінальні матеріали, оприлюднює раніше закриті для дослідників документи політичного керівництва, вищих органів державної влади, колишніх спецслужб, правоохоронних органів, відкриває широкі можливості для вивчення і узагальнення проблем формування та функціонування радянської влади на Рівненщині [44].

Отже, прикметною ознакою радянської історіографії в контексті досліджуваної проблеми є тенденційність, яка зумовлена ідеологічними стереотипами доби тоталітаризму. Відтак проблема діяльності карально-репресивних органів якщо й висвітлювалася в той час, то класифікувалася виходячи з точки зору інтересів держави-агресора.

На цьому тлі контрастно простежуються ті нові тенденції у вивченні проблеми, які окреслилися після краху СРСР. Їх можна визначити як відмову від ідеологічної заангажованості, що поєдналася

з принципами об'єктивності й фокусування уваги на всіх національних суб'єктах, які на початку Другої світової війни проживали в Західній Україні. Та все ж незаперечним є те, що на сьогодні жодної ґрунтовної праці, яка б присвячувалася винесеній в назві статті проблемі, не існує.

Джерела і література:

1. Бабій Б.М. Возз'єднання Західної України з Українською РСР. – К., 1954.
2. Білас І.Г. Репресивно-каральна система в Україні. 1917-1953: Суспільно-політичний та історико-правовий аналіз. У 2 кн. – К., 1994.
3. Білокінь С. Більшовизм: Механіка тотального винищення населення // Сучасність. – 1998. – № 4, 5.
4. Білокінь С. Масовий терор як засіб державного управління в СРСР (1917-1941 рр.) Джерелознавче дослідження. – К., 1999.
5. Боротьба за возз'єднання Західної України з Українською РСР. 1917-1939: Зб. документів і матеріалів. – К., 1979.
6. Боротьба трудящих Волині за возз'єднання з Радянською Україною (1929-1939 рр.): Зб. документів і матеріалів. – Ч. II. – Львів, 1965.
7. Бугай М.Ф. Депортації населення з України (30-50-ті роки) // Український історичний журнал. – 1990. – № 1. – С. 32-38; № 11. – С. 20-26.
8. Бугай Н.Ф. Л.Берія – Й.Сталіну: „Відповідно до Вашого наказу...” – М., 1995.
9. Варельський В. Л. Соціалістичні перетворення в західних областях УРСР (в довоєнний період). – К., 1960.
10. Винниченко І. Україна в 20-80-х роках. Депортації. Заслання. Вислання. – К., 1994.
11. Горланов О.А. Рогинский А.Б. Об арестах в западных областях Белоруссии и Украины в 1939-1941 гг. // www.memo.ru/HISTORY/POLAcy/00485ART.htm. 28.07.07. 12.00.
12. Депортації. Західні землі України кінця 30-х – початку 50-х рр. Документи, матеріали, спогади: У 3-х т. – Т.1: 1939-1945 рр. – Львів, 1996.
13. Депортація польських громадян із Західної України і Західної Білорусії в 1940 році. – Варшава-Москва, 2003.
14. За відсутністю провини. Довідник про репресованих жителів Рівненщини реабілітованих у 1950-ті роки. – Рівне, 1994.
15. Із криниці печалі. – Вип. 2. – Рівне, 1995.
16. Із криниці печалі. – Вип. 3. – Рівне, 1996.
17. Із криниці печалі. – Вип. 4. – Рівне, 1997.
18. Із криниці печалі. Збірник спогадів та документів. – Вип. 1. – Рівне, 1993.
19. Іллюшин І. Оперативно-чекістські групи НКВС в західних областях України у вересні-жовтні 1939 року (за матеріалами Державного архіву СБУ) // 1939 рік в історичній долі України і українців. Матеріали Міжнародної наукової конференції 23-24 вересня 1999 р. – Львів, 2001. – С. 178-182.
20. Іллюшин І. Польське підпілля у Західній Україні і Західній Білорусії у 1939-1941 рр.: Нове науково-документальне видання // З архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КДБ. – 2003. – № 1. – С. 450-456.
21. Історія Волині з найдавніших часів до наших днів. – Львів, 1988.
22. Історія міст і сіл Української РСР. Волинська область. – К., 1970.
23. Історія міст і сіл Української РСР. Ровенська область. – К., 1970.

24. Кондратюк. С. Органи влади в Західній Україні (вересень 1939-червень 1941) // Право України. – 2003. – № 5. – С. 140-142.
25. Кривенко С. Документи з „Спеціальної папки” Сталіна стосовно діяльності органів НКВС в 1944-1946 рр. // НКВС про Польщу і поляків / Під ред. В.Матерського і А.Пачковського. Варшава, 1996. – С. 9-42.
26. Крушельницький А.В., Нагаев И.М. Воссоединение Западной Украины с Советской Украиной: сентябрь-ноябрь 1939 г. // Советские архивы. – 1979. – № 3. – С. 23-28.
27. Лебедева Н. Четвертый раздел Польши и катынская трагедия // <http://katyn.codis.ru/ebedeve.htm>.
28. Лебедева Н.С. Катинь: В'язні неоголошеної війни. – М., 1997.
29. Лебедева Н.С. Катинь: Злочин проти людства. – М., 1994.
30. Лучаківська І. Ставлення радянського режиму до церкви і духовенства Західної України (вересень 1939-червень 1941 рр.) // Збірник навчально-методичних матеріалів і наукових статей історичного факультету ВДУ ім. Лесі Українки. – Луцьк, 1998. – С. 11-15.
31. Надольський Й.Е. Довоєнні депортації населення із західних областей України // Історико-політичні проблеми сучасного світу: Зб. наук. ст. – Чернівці, 2002. – Т.9. – С. 87-96.
32. Надольський Й.Е. Сталінська депортаційна політика і зміни етнічної структури населення західних областей України // Друга світова війна і доля народів України: Тези доповідей 2-ї всеукр. наук. конф. – К., 2006. – С. 70-71.
33. Надольський Й.Е. Формування політичних і законодавчих основ депортації у СРСР // Наук. вісн. ВДУ. Журн. Волин. держ. ун-т ім. Лесі Українки: юрид. науки. – Луцьк, 1998. – № 11. – С. 91-94.
34. Органи державної безпеки СРСР у Великій Вітчизняній війні // Збірник документів. – М., 1995. – Т. 1. – Кн. 1.
35. Парсаданова Б.С. Депортация населения из Западной Украины и Западной Белоруссии в 1939-1941 гг. // Новая и новейшая история. – 1989. – № 2. – С. 26-44.
36. Партийно-политическая работа в боевой обстановке: Сб. документов изданных, во время освободительного похода в Западную Украину и Западную Белоруссию. – М., 1940.
37. Пацула Й. Волинь – мій біль, моя надія. Штрихи до історії краю. – Рівне. – 224 с.
38. Петров Н.В. Рогінський А.Б. „Польська операція” НКВС 1937-1938 рр. // www.memo.ru/HISTORY/POLAcy/00485ART.htm. 28.07.07.10.45
39. Півоварчук В. Запровадження радянської моделі у соціально-побутове життя населення Західної України (вересень 1939-червень 1941 рр.) // Збірник навчально-методичних матеріалів і наукових статей історичного факультету ВДУ ім. Лесі Українки. – Луцьк, 1999. – С. 49-54.
40. Політичний терор і тероризм в Україні. XIX - XX ст. Історичні нариси. – К., 2002.
41. Польське підпілля на території Західної України та Західної Білорусії. – Варшава-Москва, 2001. – Т. 1.
42. Полян П. Недостоящее звено в предыстории холокоста. Размышления над перепиской ценой в два миллиона жизней. <http://www.nz-online.ru/print.phtml?aid!80011763>. – 24.10.2007 р.
43. Радянська Ровенщина 1939-1959. – Львів, 1962.
44. Реабілітовані історією: У 27-ми т. Рівненська область. – Кн. 1. – Рівне, 2006.
45. Рівненський мартиролог сорок четвертого. Документи та спогади. – Рівне, 1996.
46. Рівненщина репресована, депортована, мордована. 1939-1941. – Рівне, 1997.

47. Рубльов О.С., Чеченко Ю.А. Згадка про сумні роковини. – К., 1990.
48. Рубльов О.С., Чеченко Ю.А. Сталінщина і доля західноукраїнської інтелігенції (20-50-ті роки XX ст.). – К., 1994.
49. Русначенко А. Народ збурений. Національно-визвольний рух в Україні й національні рухи опору в Білорусії, Литві, Латвії, Естонії у 1940-1950 роках. – К., 2002.
50. Самсонов А.М. Крах фашистської агресії 1939-1945 рр. – М., 1980.
51. Сергійчук В.І. Правда про „золотий вересень” 1939-го. – К., 1991.
52. Соціалістичні перетворення в західних областях Української РСР, 1939-1979: 36. документів і матеріалів. – К., 1980.
53. Суспільно-політичний розвиток західних областей УРСР, 1939-1989: 36. документів і матеріалів. – К., 1989.
54. Філіпов С. Звільнення: Діяльність органів ВКП(б) на Західній Україні та в Білорусії // Карта: Російський незалежний історичний і правозахисний журнал (Рязань). – 1995. – № 10/11. – С. 30-39.
55. Шайкан В. Українська інтелігенція напередодні Другої світової та Великої вітчизняної воєн: Витоки колаборації // Історичний журнал. – 2006. – № 3. – С. 83-91.
56. Шаповал Ю.І. Україна 20-50-х років: сторінки неписаної історії. – К., 1993.
57. Ярош Б.О. Тоталітарний режим на західноукраїнських землях у 30-50-ті роки XX ст. (Історико-політологічний аспект). – Луцьк, 1995.
58. Lebidiewa N. „Proces podejmowania decyzji katyńskiej” // Europa nie prowincjonalna. Warszawa–Londyn, 1999. – S. 1155-1174.

Кратюк І.Б.,
аспірантка кафедри
всесвітньої історії РДГУ
Науковий керівник:
проф. Гон М.М.

„ДОПОМІЖНА УКРАЇНСЬКА ПОЛІЦІЯ” ЯК СУБ’ЄКТ ГОЛОКОСТУ

У взаєминах українців і євреїв часів Другої світової війни важливу роль відіграла українська поліція. В генерал-губернаторстві її утворення припало на серпень 1939 р. Підпорядкована німецькій окупаційній владі, вона замінила ту, яку було створено українцями з власної ініціативи після краху радянської влади в Західній Україні [7, с.174]. Старі підрозділи поліції, які поставали за допомогою Організації українських націоналістів (ОУН), розпущено, а її керівника І.Равлика розстріляно [5, с. 173].

Новопостала структура отримала назву „Допоміжна українська поліція на службі німецького вермахту” [4, с. 176]. В рейхскомісаріаті „Україна” її створено згідно з наказом Гітлера від 6 листопада 1941 р. [9, с. 76].

Допоміжна поліція не була єдиною структурою. Вона поділялася на чотири підрозділи – „пожежну охорону”, „допоміжну охоронну службу”, „індивідуальну службу” (поліцаї та жандарми) та „батальйони допоміжної поліції” [10, с. 242].

На заклик працевлаштування в поліції спочатку зголосилися переважно вихідці з села. Пізніше служити в „Українській помічній поліції” виявили бажання більше людей з середньою й вищою освітою [7, с. 401, 403]. Це були переважно люди молодого віку: початковий віковий ценз (26-38 років) згодом знижено до 22 років. Серед вимог, що висувалися владою до претендентів на працевлаштування в „Допоміжній українській поліції”, – непритягнення до кримінальної відповідальності за кримінальні злочини [7, с. 401, 403]. В таких параметрах формується загальний соціальний портрет тих, хто служив у поліції.

Вона формувалася на засадах співробітництва українців з окупаційною владою на індивідуальному рівні. На цей надзвичайно важливий аспект звертає увагу відомий вчений В.Косик. Він, зокрема, зауважує: про їхнє політичне співробітництво за наказом уряду чи будь-якої української партії ніколи не йшлося [4, с. 178].

Ці міркування вченого не дають відповіді на кардинальне питання, а саме стосовно мотивації колабораціонізму. Згідно з К.Паньківським, „велику роль грала ненависть підсилювана великими зусиллями окупаційної влади, жадова наживи, часом примусовість положення, часто конечність самозбереження” [7, с. 74].

Службовці „шуцманшафт”, тобто допоміжної поліції, підпорядковувалися поліції німецькій. Відповідно й керувало нею німецьке гестапо [5, с. 173]. Сфера компетенції першої – забезпечення громадського порядку [4, с. 178]. Проте як вчені, так і сучасники початку 1940-х рр. виявляють однаковість у тому, що її нерідко використовували не за призначенням. Так, К.Паньківський зауважує: „...Німецьке начальство вживало її до виконання різних доручень, які не входили в обсяг її діяння, а від яких поліція не могла відмовитися” [6, с. 395]. Далі він же стверджує: „...Німці почали вживати міліцію для своїх цілей передусім на, так сказати б, протижидівському відтинку”. Йшлося, зокрема, про звільнення помешкань, які раніше належали євреям, реквізицію їхнього майна тощо [4, с. 401].

Наведемо й міркування відомого українського вченого Я.Грицака, які мають принципове значення для розкриття досліджуваної проблеми: „Українську т.зв. допоміжну поліцію німці використовували для організації й безпосередньої участі у стратах єврейського населення. Вона виконувала ці функції не лише на українських землях, але й у польських, білоруських та литовських гетто” [2, с. 61].

ЗМІСТ

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ УКРАЇНСЬКОЇ ІСТОРІЇ	3
Мирончук М. ЗАХІДНИЙ ВЕКТОР ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДАНИЛА ГАЛИЦЬКОГО.....	3
Прокопчук С. БЕРЕСТЕЦЬКА БИТВА 1651 р. У НАЦІОНАЛЬНОМУ ЛІТОПИСІ XVII-XVIII ст.....	8
Парфенюк В. ПЕРЕЯСЛАВСЬКА РАДА У МІФАХ ТА ФАКТАХ.....	14
Мельник І. СОЮЗ ВИЗВОЛЕННЯ УКРАЇНИ ТА ЙОГО БОРОТЬБА ЗА ВІДРОДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ.....	22
Копищик А. ПОЛІТИКА УКРАЇНСЬКОЇ ЦЕНТРАЛЬНОЇ РАДИ ЩОДО НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН: СУЧАСНА ВІТЧИЗНЯНА ІСТОРІОГРАФІЯ ПРОБЛЕМИ.....	28
Кукурудза А.Р. ІДЕЙНО-НАЦІОНАЛЬНА СУТНІСТЬ АВТОКЕФАЛІЇ УАПЦ.....	32
Рачок В. УКРАЇНСЬКІ ПОЛІТИЧНІ ПАРТІЇ НА ВОЛИНІ У МІЖВОЄННИЙ ПЕРІОД.....	39
Фалат О. ПОЛІТИКА ПОЛЬСЬКОЇ ВЛАДИ ЩОДО УКРАЇНСЬКОЇ КООПЕРАЦІЇ НА ВОЛИНІ У 30-Х РОКАХ ХХ СТОЛІТТЯ.....	47
Самсонюк Т.М. ДІЯЛЬНІСТЬ КАРАЛЬНО-РЕПРЕСИВНИХ ОРГАНІВ У ЗАХІДНІЙ УКРАЇНІ 1939-1941 РР.: РАДЯНСЬКА ТА ПОСТРАДЯНСЬКА ІСТОРІОГРАФІЯ.....	53
Кратюк І.Б. „ДОПОМІЖНА УКРАЇНСЬКА ПОЛІЦІЯ” ЯК СУБ’ЄКТ ГОЛОКОСТУ.....	63
Михальчук Р. ЖОВТЕНЬ 1942-ГО: ТРАГЕДІЯ МІЗОЦЬКИХ ЄВРЕЇВ.....	68
Писцьо В. СТАНОВИЩЕ УКРАЇНСЬКИХ ОСТАРБАЙТЕРІВ У РОКИ НІМЕЦЬКО-РАДЯНСЬКОЇ ВІЙНИ.....	78
Карпуніна Т.О. ХОЛМСЬКО-ВОЛИНСЬКА ТРАГЕДІЯ, ЇЇ ПЕРЕДУМОВИ, ПЕРЕБІГ, НАСЛІДКИ.....	85

Вертелецька Н.В. ОСОБЛИВОСТІ „РАДЯНІЗАЦІЇ” НА РІВНЕНЩИНІ ПІСЛЯ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ.....	91
Бондарчук-Саввон Н.С. МІСТО ІЗЯСЛАВ У ЕТНОНІМАХ ТА ТОПОНІМАХ.....	96
ПОЛІТИЧНІ ПРОЦЕСИ СВІТОВОГО РОЗВИТКУ	103
Калитюк О.О. СОЦІАЛЬНИЙ РОЗВИТОК ТА ПРАВОВІ ОСНОВИ ХЕТТСЬКОЇ ДЕРЖАВИ.....	103
Петлюк І.В. БОСНІЙСЬКІ СЛОВ’ЯНИ-МУСУЛЬМАНИ: ТРАНСФОРМАЦІЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ САМОСВІДОМОСТІ (XV – поч. ХХ ст.).....	109
Давидчук С.Ю. ІНКОРПОРАЦІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЕЛІТИ В РОСІЙСЬКЕ ДВОРЯНСЬКЕ СЕРЕДОВИЩЕ У XVIII ст.....	117
Кедрук О.П. „ОСВІЧЕНИЙ АБСОЛЮТИЗМ”: ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА.....	124
Шмид О.П. ЧЕСЬКА АГРАРНА КОЛОНІЗАЦІЯ ВОЛИНІ В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ XIX ст.....	129
Івчик Н.С. ТЕНДЕНЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ РОСІЇ ЩОДО НІМЦІВ ВОЛИНІ У XIX ст.....	136
Нагорнюк О.М. ДЕМОГРАФІЧНИЙ СКЛАД РОСІЙСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ МЕНШИНИ ЗАХІДНОЇ ВОЛИНІ В 1920-х -1930 рр.	145
Долганов П.С. МІЩАНСЬКЕ БРАТСТВО – АРТИКУЛЯТОР ІДЕЇ ЗМІН СОЦІАЛЬНИХ РОЛЕЙ СУБ’ЄКТІВ ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКОГО ПОЛІТИКУМУ.....	150
Бунечко С.М. НАЦІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТ КРЕДИТУВАННЯ ТОРГОВЦІВ У ПОЛЬЩІ (1930-ті РОКИ).....	156
Сухий П.В. КОЗАЧІ ФОРМУВАННЯ У ВЕРМАХТІ ТА СС.....	163
Галуза В.П. УКРАЇНСЬКА „ЦІНА” ПЕРЕМОГИ У ВЕЛИКІЙ ВІТЧИЗНЯНІЙ ТА У ДРУГІЙ СВІТОВІЙ ВІЙНАХ – ТАЄМНИЦЯ ЗА СІМОМА ЗАМКАМИ?	171
Федюкевич О.В. ПАРТІЙНО-ПОЛІТИЧНА СИСТЕМА ДЕРЖАВИ: ЛЕГАЛІЗАЦІЯ ПРАВЛЯЧИХ СИЛ	178

Козлюк Р.В. СЕРЕДНЯ АЗІЯ І КАВКАЗ: МІЖ РОСІЄЮ І США	184
Іванченко О.В. ДІЯЛЬНІСТЬ ВИШЕГРАДСЬКОЇ ГРУПИ НА ПОЧАТКОВОМУ ЕТАПІ ТА СПІВПРАЦЯ З УКРАЇНОЮ	188
Коломис Р.В. ГЛОБАЛІЗАЦІЯ: ШЛЯХИ РОЗВИТКУ	193
Желізняк В. ГЛОБАЛІЗАЦІЯ ЯК СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИЙ ФЕНОМЕН: ВИТОКИ І СТАНОВЛЕННЯ	203
ДУХОВНО-КУЛЬТУРНЕ ЖИТТЯ	206
Ісічук Т.С. ХРИСТІЯНСЬКИЙ ВПЛИВ НА РОЗВИТОК КУЛЬТУРИ КИЇВСЬКОЇ РУСИ	206
Бородинська Л.І. ВИДАВНИЧА ДІЯЛЬНІСТЬ СВАНГЕЛЬСЬКИХ ХРИСТІЯН В УМОВАХ ДРУГОЇ РЕЧІ ПОСПОЛИТОЇ	212
Сфимець А.К. НА ДДНІПРЯНСЬКІ ЕМІГРАНТИ У КУЛЬТУРНОМУ ЖИТТІ ЗАХІДНОЇ ВОЛИНИ (1921-1939)	217
Пивоварчук Н.М. МІЖВОЄННА ПРАГА – РОСІЙСЬКИЙ ОКСФОРД	222
Олексій Заворотній БЕРЕСТЕЦЬКА СІЧА. ДРАМА	226
ЗМІСТ	285

Наукове видання

Історія очима молодих дослідників

*Збірник матеріалів регіональної наукової конференції
молодих вчених, аспірантів, здобувачів, магістрантів*

Випуск 3

Відповідальні за випуск: **Шеретюк В.М.** – кандидат історичних наук,
доцент, декан історико-соціологічного
факультету РДГУ

Галуха Л.Ю. – кандидат історичних наук,
доцент, заступник декана історико-
соціологічного факультету РДГУ

Комп'ютерна верстка: *Бородинська Л.І., Самсонюк В.Б., Третяк О.Ю.*
Комп'ютерний макет: *Третяк О.Ю.*

Позиція редколегії може не збігатися з думками авторів
Відповідальність за наукову точність і грамотність матеріалів несуть
автори та їх наукові керівники

Підписано до друку 15.07.2008 р. Формат 60х84 1/16.
Гарнітура Times New Roman. Папір офсетний.
Друк ізографічний. Умовин. друк. арк. 15,2.
Наклад 100 прим. Зам. №55/1.

Адреса редакції: кафедра політичних наук, Рівненський державний гуманітарний
університет, вул. Остафова, 29, м. Рівне, 33027.

Віддруковано засобами оперативної поліграфії
редакційно-видавничого відділу
Рівненського державного гуманітарного університету